

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

**De physeos apud Aristotelem notione eiusque ad animam
ratione**

Bonae, 1884

Pars altera

[urn:nbn:at:at-ubi:2-11549](#)

Pars altera.

De singulis rerum generibus, quibus ab Aristotele
ista ἡ φύσις tribuitur.

Quod adhuc universe cognovimus, iam in singulis corporum
generibus examinandum videtur.

Iam eo loco, a quo exorsi sumus, physicorum corporum genera
memorantur animalia, plantae, elementa. Ea enim φύσει gignere
dicuntur, eisque φύσις primo proprieque insita esse putatur.
Quae cum ita distinguantur, ut priora duo genera ἄψυχα haec
ἄψυχα nominentur, iam de elementis videndum est.

I.

De corporibus, quae ἄψυχα appellantur sive de elementis.

Quaestio ita erit instituenda ut primum doceatur, quibus
motibus elementa κατὰ φύσιν ferantur, tum causa investigetur,
qua hi motus efficiantur.

1. De motibus simplicibus corporibusque, quae his motibus
κατὰ φύσιν feruntur.

Ii motus, qui physici dicuntur, corporum naturae respondeant oportet. Simplicium enim corporum motus sunt simples, mixtorum mixti. Simplex autem ab Aristotele dicitur motus in orbem et ad lineam. Quorum is, quem posteriorem posuimus, duplex est, sursum dico et deorsum. Corpora igitur, quae per se feruntur his motibus, simplicia sunt putanda. Hac usus argumentatione Aristoteles στοιχεῖα id est elementa esse probat: ἐπεὶ δ' ἔστι παντὸς φυσικοῦ σώματος κίνησις οἰκεία, τῶν δὲ κινήσεων αἱ μὲν ἀπλαῖ, αἱ δὲ μικταί, καὶ αἱ μὲν μικταὶ τῶν

μικτῶν αἱ δὲ ἀπλαῖ τῶν ἀπλῶν. εἰςί, φανερὸν ὅτι ἔσται ἄττα
cώματα ἀπλᾶ· εἰςὶ γὰρ καὶ κινήσεις ἀπλαῖ. ὥστε δῆλον καὶ ὅτι
ἔστι στοιχεῖα καὶ διὰ τί ἔστιν.¹

Corpora autem simplicia sive elementa dicuntur ea, ex
quibus cetera omnia constare putantur, ipsa autem non iam
composita aut mixta videntur.²

Inter se autem elementa diversa sint oportet; si non essent,
eodem omnia motu κατὰ φύσιν ferri necesse esset. Unde eorum
sententia refellitur, qui elementum unum posuerant; suo iure
enim Stagirita ‘κοινὸν δέ, inquit, πάσιν ἀμάρτημα τοῖς ἐν τῷ
στοιχείον ὑποτιθεμένοις τῷ μίαν μόνην κίνησιν ποιεῖν φυσικήν,
καὶ πάντων τὴν αὐτήν. δρῶμεν γὰρ πᾶν τῷ φυσικὸν cώμα
κινήσεως ἔχον ἀρχήν. εἰ οὖν ἀπαντα τὰ cώματα ἐν τί ἔστιν,
πάντων ἂν εἴη μία κίνησις.³ Neque tamen magis audiendi sunt,
qui στοιχεῖα numero velint esse infinita, quoniam ne κινήσεις
quidem φυσικὰ infinitas esse videmus;⁴ quas, cum ἡ κύκλῳ
κίνησις sive ἡ περὶ τὸν μέσον ad caelestia pertineat corpora,
duas esse statuimus: τὴν ἄνω καὶ κάτω κίνησιν.

Sed de his motibus agi non potest, nisi aliqua ex parte
cognoveris, quid Aristoteli de gravi et levi placuerit: ἔστι γὰρ
ἡ περὶ αὐτῶν θεωρία τοῖς περὶ κινήσεως λόγοις οἰκεία· βαρὺ
γὰρ καὶ κοῦφον τῷ δύνασθαι κινεῖσθαι φυσικῶς πως λέγομεν.⁵
Actionem vel facultatem, qua moventur elementa, ipsam nomine
vacantem satis recte fortasse dixeris ροπήν.⁶ Iam de gravi et
levi ita videndum est, ut qualitates per se simpliciterque considerentur et, quid sint, et in qua re posita sint, ostendatur. De
hac enim re ei philosophi, qui ante Aristotelem erant; certi
quidquam non proposuerunt. Quod si fecissent, ille sane non

¹ De Caelo Γ 3. 302 b 5.

² ibidem 302 a 15.

³ ibidem 304 b 11.

⁴ ibidem 303 b 4.

⁵ ibidem 307 b 31.

⁶ ροπὴ dicitur, ut supra monuimus, impetus vel appetitus quasi, quo
agitantur στοιχεῖα, ut aliquo ferantur; qualitas ipsa, in qua facultas motus
consistit, optime, mea quidem sententia, indicatur ‘momento’ qua voce id
designatur, quod valeat ad movendum (movimentum). Angustiore signifi-
catione vocem invenies a Cicerone (Tuscul. I, 17. 40) adhibitam, ita qui-
dem, ut simul audiatur, quorsum motus tendat.

questus esset¹: περὶ μὲν οὖν τῶν ἀπλῶς λεγομένων οὐδὲν εἴρηται παρὰ τῶν πρότερον, περὶ δὲ τῶν πρὸς ἔτερον· οὐ γάρ λέγουσι τί ἔστι τὸ βαρὺ καὶ τὸ κοῦφον, ἀλλὰ τί τὸ βαρύτερον καὶ κουφότερον ἐν τοῖς ἔχουσι βάρος².

De βαρεῖ igitur et κούφῳ sic ab Aristotele disseritur³: Sunt quaedam corpora ita natura generata, semper ut fugiant medium, alia ita, ut petant; illa sursum ferri, deorsum haec dicuntur⁴. ἄνω vero sive supernum esse volt Aristoteles totius mundi extreum, κάτω sive infernum medium mundi⁵. Itaque definit⁶: ἀπλῶς μὲν οὖν κοῦφον λέγομεν τὸ ἄνω φερόμενον καὶ πρὸς τὸ ἔσχατον, βαρὺ δὲ τὸ ἀπλῶς⁵ κάτω καὶ πρὸς τὸ μέσον; ex quibus per se secuntur neque tamen praetereunda illa: πρὸς ἄλλο δὲ κοῦφον καὶ κουφότερον, ὃ δυοῖν ἔχόντων βάρος καὶ τὸν ὅγκον ἵσον κάτω φέρεται θάτερον φύσει θάττον⁷. Id igitur simpliciter dicimus leve, quod sursum ad extreum usque fertur, simpliciter grave id, quod deorsum ad medium movetur mundi partem.

Atque ut regiones sunt duae, in quas fiunt motus, sic etiam corpora duo, quibus illae inherent se movendi δυνάμεις: ignem enim nulla re impediente semper sursum, terram deorsum ferri videmus. Itaque haec corpora loca obtinent opposita tanquam sua: supernum dico ignis, terra infernum.

¹ De Caelo 308 a 9.

² ibidem 308 a 14.

³ 308 a 21.

⁴ 308 a 29.

⁵ Verborum ordinem, quem codices exhibent, mutandum esse, quis est quin videat: quaeritur enim, quid sit τὸ ἀπλῶς βαρὺ, non quid τὸ ἀπλῶς κάτω; quare hād dubie cum Prantilio scribendum βαρὺ δὲ ἀπλῶς τὸ κάτω κτλ. Proxima verba πρὸς ἄλλο δὲ κοῦφον κτλ. integra esse non possunt: an κοῦφον vel κουφότερον πρὸς ἄλλο id esse dicas, quod altero celerius deorsum natura feratur, nec potius id, quod deorsum tardius, celerius sursum natura petat? Itaque aut κάτω in ἄνω mutandum aut pro ὃ alia particula ponenda est; sed quod priore loco proponitur remedium mihi non probatur: corpora enim, quibus pondus sit ac nutus ex Aristotelis quidem sententia vix apte dixeris sursum natura ferri; quod autem Prantelius probare studuit pro ὃ legendum esse οὐ non minus reiciendum: quis enim Aristoteli talem adtribuat structuram: πρὸς ἄλλο δὲ κοῦφον καὶ κουφότερον (λέγομεν, sic enim intellegendum) οὐ κάτω φέρεται θάτερον φύσει θάττον! Sententiae maxime respondet, si pro ὃ legitur εἰ sive ὅτε.

Quae vero sunt utriusque participes qualitatis, aer et aqua, non eadem atque illa celeritate aut ad extremum usque aut ad medium mundum feruntur, sed intra extrebas regiones igne inferiora, superiora terra obtinent loca; aer enim gravior est quam ignis, aqua autem levior quam terra: quare πρὸς ἔτερον grave aut leve ab Aristotele dicuntur.

Quattuor igitur elementa ordine inveniuntur ab infimo ad summum hoc: terra, aqua, aer, ignis.¹

Elementum igitur unum quodque ita comparatum esse censem Aristoteles, ut in certum quandam, id est in suum locum per se feratur.

2. De causis, in quibus motus elementorum positi sunt.

Iam ad alteram partem quaestioneis pervenimus, qua investigandas esse diximus causas, quibus elementorum motus efficiantur.

Sed motuum diversorum causas si cognoscere volumus, examinandae nobis sunt ea elementorum qualitates facultatesque, in quibus Aristoteles proprium uniuscuiusque motum positum esse voluerit. Eius modi autem qualitates Aristotelem denotasse, ex his ipsius verbis cognoscitur: ἐπεὶ δὲ κυριώταται διαφορὰ εἰωνῶν αἵτε κατὰ τὰ πάθη καὶ τὰ ἔργα καὶ τὰ δυνάμεις (ἐκάστου γὰρ εἴναι φαμεν τῶν φύσει καὶ ἔργα καὶ πάθη καὶ δυνάμεις) πρῶτον ἀν εἴη περὶ τούτων λεκτέον, ὅπως θεωρήσαντες ταῦτα λάβωμεν τὰς ἐκάστου πρὸς ἔκαστον διαφοράς. Quae ita sine dubio sunt intellegenda ut τὰ πάθη significant ipsas corporum qualitates, quibus continentur δυνάμεις sive facultates, quarum actiones dicuntur ἔργα sive ἐνέργειαι.² De his

¹ 311 b 13 sqq.

² 307 b 19.

³ Id quod aliis locis optime illustratur. Quae enim hoc loco dicuntur πάθη, δυνάμεις, ἔργα, eadem 306 b 20 πάθη, δυνάμεις, κινήσεις appellantur. Porro quid intersit inter πάθη et δυνάμεις ex Meteorol. Δ 5. 382 a 27 sqq. facile cognoscitur. Ibi enim diiudicatur qualitas sive forma elementorum a vi et facultate aliquid efficiendi, quae in forma posita est: ἔστι δὲ τὰ αἵτια τὰ περὶ τὴν ψληνόν, τὸ τε ποιοῦν καὶ τὸ πάθος, τὸ μὲν ποιοῦν ὡς δθεν ἡ κίνησις, τὸ δὲ πάθος ὡς εἶδος; et paulo inferius: ποιεῖ μὲν θερμῷ καὶ φυχρῷ, τὸ δὲ πάθος ἡ παρουσίᾳ ἡ ἀπουσίᾳ θερμοῦ καὶ φυχροῦ. Itaque πάθος est qualitas per se cogitata, δύναμις id ad

autem qualitatibus fusius iam dicendum est, ut plane pervideatur, quo modo generationes et mutationes corporum fieri Aristoteles senserit. Generationes autem cum ex Aristotelis sententia nihil sint nisi formarum mutationes, de materiae et formae ratione non nulla praemonenda videntur.

a. De materiae et formae elementorum ratione.

Elementa igitur, quae quattuor esse putat Aristoteles, in eodem semper permanere statu negat et ex se se mutuo fieri contendit¹. Quam generationem non posuisset, nisi ut ceterarum rerum sic elementorum quoque commune aliquid voluisset esse. Id autem est τὸ ἔχατον ὑποκείμενον, quod quattuor elementis materia subesse putatur. Quae quidem materia, cum omni figura et qualitate careat², per se constare non potest³, sed ita consideratur existere, ut cum forma, cui subiecta sit, corpus efficiat. Qualitates igitur aut formae ne ipsae quidem reperiuntur nisi materiae insitae. Itaque materiam quidem esse dixeris, quae autem sit aut qualis non dici potest; namque forma est, qua quid sint res qualesque diiudicatur⁴. Ex quibus sequitur, ut omnibus elementis una eademque materia subsit, id autem, quo inter se differant, in forma sive qualitatibus consistat⁵. Itaque una cum qualitatibus mutatione elementa ipsa mutari oportet.

Quibus expositis non iam mirabere unum idemque potentia

quod efficiendum res per qualitatem apta est. Hanc vocis significationem laudatam invenies Mph. Δ 21. 1021 b 15 hisce verbis; πάθος λέγεται ἔνα μὲν τρόπον ποιότης, καθ' ἥν ἀλλοιούσθαι ἐνδέχεται.

1 305 a 3 ἐπει δ' οὔτε ἐξ ἀσωμάτου γίγνεσθαι δυνατὸν οὔτ' ἐξ ἄλλου σώματος, λείπεται ἐξ ἀλλήλων τίτνεσθαι.

2 ὥσπερ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἀλλοις, ἀειδες καὶ ἀμορφον δεῖ τὸ ὑποκείμενον εἶναι — 306 b 16.

3 329 a 24 ἡμεῖς δὲ φαμέν μὲν εἰναὶ τινα ὅλην τῶν σωμάτων τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ ταῦτην οὐ χωριστὴν ἀλλ' ἀεὶ μετ' ἐναντιώσεως, ἐξ ἣς τίνεται τὰ καλούμενα στοιχεῖα.

4 καὶ ἔστι μὲν ἡ αὐτὴ (ἢ ὅλη) τὸ δ' εἶναι οὐ ταῦτόν, ὥσπερ καὶ τὸ νοσερόν καὶ τὸ ὑγιαστόν, τὸ δ' εἶναι οὐ ταῦτόν. διόπερ οὐδὲ τὸ νοσώδει εἶναι ἢ ὑγιεινῷ 312 a 18.

5 cf. adnotationem priorem; 312 a 30: ὥστε ἀνάγκη καὶ τὰς ὅλας εἶναι τοσαύτας ὅσαπερ ταῦτα, τέτταρας, οὕτω δὲ τέτταρας ὡς μίαν μὲν ἀπάντων τὴν κοινήν, ἄλλως τε καὶ εἰ γίγνονται ἐξ ἀλλήλων, ἀλλὰ τὸ εἶναι ἔτερον.

grave et leve esse posse¹ nec quidquam impedire, quominus id, quod actu sit aqua, idem potentia sit aer². Quod ut clarius perspiciat, similitudine uti iuvabit ab Aristotele ipso proposita. Si enim quis ex quadam corporis parte laboret, vere dixeris eam partem esse aegrotabilem eandemque sanabilem; neque tamen idem est aegrotabile quod sanabile, quoniam ne aegrotum quidem dixeris idem esse atque sanum. Eadem igitur res subiecta potentia duo potest esse. Similis est inter materiam et formam ratio.

Qua ratione efficitur, ut et elementa ex sese mutuo fiant, eademque rursus tanquam materia reliquorum corporum considerentur³. Ad quam rem explicandam iam accedamus.

b. De ratione, qua elementa mutantur.

Quoniam mutationes elementorum ab Aristotele inde explicantur, quod elementorum differentiae in qualitatibus positae ab eorum materia paulatim separantur⁴, tria generandi quasi principia ponuntur⁵: primum principium materia ponenda est, quae non est corpus sensile nisi potentia; deinde qualitates contrariae, sicut calor, frigus, aliae eiusmodi; denique quae ex materia et qualitatibus constant, elementa: ignis, aer, aqua, terra; ea demum non qualitates ipsae aliud in aliud mutantur⁶.

Nihil autem mutatur sine adfectione extrinsecus advenienti; itaque qualitates eiusmodi oportet esse ut, materiae insitae, ad aliquid agendum patiendumque sint aptae. Quae numero quattuor inventae sunt: calidum, frigidum, umidum, siccum; ad eas enim omnes, quae forstasse similes sunt, facile referuntur.

His igitur qualitatibus elementa ita constitui volt Aristote-

¹ 312 a 17, ὥστε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὑλῃ τῇ τοῦ βαρέος καὶ κούφου, ἢ μὲν τοιούτον δυνάμει, βαρέος ὑλη, ἢ δὲ τοιούτον, κούφου· καὶ ἔστι μὲν ἡ αὐτῇ τῷ δ' εἶναι οὐ ταύτόν.

² quia aquae materia apta est ad accipiendam et aquae et aeris formam.

³ οὕτω καὶ τὰ στοιχεῖα δεῖ νομίζειν ὥσπερ ὑλην εἶναι τοῖς συνθέτοις· διὸ καὶ δύναται μεταβάλλειν εἰς ἄλληλα 306 b 19.

⁴ χωριζομένων τῶν κατὰ πάθη διαφορῶν.

⁵ 329 a 32.

⁶ 329 a 35.

les, ut calidum cum sicco coniunctum sit ignis, cum umido aer; frigidum autem cum umido copulatum aquam, cum sicco terram efficiat¹. Atque inter sese elementa ita se habent, ut ignis et terra extrema illa quidem sint et sinceriora, aqua vero et aer media magis et mixta. — Qualitatum porro cum respexeris copulas, corpora invenies utraque utrisque contraria: igni enim aqua, terra aeri adversatur, quippe cum ex contrariis constent qualitatibus. — Quamvis denique singula elementa binis constuantur qualitatibus, tamen altera in unoquoque praevalere putatur: siccum in terra, frigidum in aqua; in aere umidum, calidum in igne.

Quae cum ita sint, haud difficile est intellectu, quare Aristoteles mutationem elementorum differentiarum separatione fieri arbitretur: namque si ignis est caliditas et siccitas, aer caliditas et umiditas, similaque siccitas ab umiditate victa est, ex igni fit aer, et rursus, ubi a siccitate umiditas superata est, ex aere ignis nascitur. Quibus igitur altera qualitatum communis est, eorum inter sese mutationes facilius celeriusque fiunt, ubi utraque qualitas est superanda, ibi tardius perficitur mutatio.

En habes elementorum ex sese mutuo nascentium originem. Ex qua gignendi ratione reliquorum quoque corporum, quippe quae sint ex elementis composita, generationes et mutationes sunt iudicanda. Id quod, ne sim longus, ex Aristotelis verbis cognoscas, quae exstant in secundo eorum libro, qui Περὶ γένεσεως καὶ φθορᾶς inscribuntur². Ibi enim Aristoteles: ἐπεὶ δὲ καὶ πάσχει τ' αναντία κατὰ τὸν ἐν τοῖς πρώτοις διορισμόν· ἔστι γὰρ τὸ ἐνεργείᾳ θερμὸν δυνάμει ψυχρὸν καὶ τὸ ἐνεργείᾳ ψυχρὸν δυνάμει θερμόν, ὥστε ἐὰν μὴ ἴσαζη, μεταβάλλει εἰς ἄλληλα (ὅμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐναντίων) καὶ πρῶτον οὕτω τὰ στοιχεῖα μεταβάλλει, ἐκ δὴ τούτων σάρκες καὶ ὀστά καὶ τὰ τοιαῦτα, τοῦ μὲν θερμοῦ τιγνομένου ψυχροῦ, τοῦ δὲ ψυχροῦ θερμοῦ, δταν πρὸς τὸ μέσον ἔλθῃ· ἐνταῦθα γὰρ οὐδέτερον, τὸ δὲ μέσον πολὺ καὶ οὐκ ἀδιαιρέτον. ὅμοίως δὲ καὶ τὸ ξηρὸν καὶ τὰ τοιαῦτα κατὰ μεσότητα ποιοῦντι σάρκα καὶ ὀστά καὶ τάλλα.

¹ Eae enim qualitates, quae inter se sunt oppositae, ut calidum frigido, copulari nequeunt.

² 334 b 20.

c. Principium, a quo elementorum motus et mutationes pendent,
τὸ ἔνυλον εἶδος est.

Quae cum cognoverimus, vix iam opus est quaerere, quid sit, in qua re Aristoteles corporum simplicium naturam causamque illam motus positam esse voluerit. Nihilominus ut res certius commodiusque diiudicetur, haud alienum videtur quae disputavimus breviter complecti.

Ac primum quidem *στοιχεῖα* naturaliter in se habent principium quoddam causamque motus¹; secundum hoc principium suo quodque motu elementum fertur². Itaque motus, prout elementa ipsa, inter se diversa sunt³. Elementorum autem differentiae in ipsorum qualitatibus sive formis sunt positae⁴. Ergo qualitates elementorum sive formae causae sunt, quibus unumquidque certo quodam suoque motu movetur.

Tum statuendum est elementorum motus non in infinitum progredi, sed in suo quodque loco consistere; ex quo loco nisi βίᾳ aut mutata forma non moveatur.

Denique elementa inter sese eadem lege mutari voluit Aristoteles, qua omnes generationes physicae fierent, quae dicitur lex synonymiae: quae quidem lex haec est, ut substantiae naturales a substantiis eiusdem speciei generentur sive, ut idem generaliter dicatur, ut τὸ κινητικὸν idem oporteat esse actu quo τὸ κινητὸν potentia⁵.

Quae si recte disputata sunt, in elementis prorsus confirmatum videmus, quod supra in universum de principio motus cognovimus. Namque, si unum quodque elementum certo quodam suoque motu per se movetur, causa huius motus in eo solo inventi potest, quo a ceteris sit diversum. Differunt autem inter sese elementa, ut vidimus, sola forma sive qualitatibus; ergo in qualitatibus sive forma causam motus positam esse oportet.

Illis qualitatibus, quae quattuor ab Aristotele statuuntur — aridum, siccum, umidum, frigidum — et elementa constituuntur et efficitur, ut ex sese mutuo fiant.

¹ 268 b 27.

² 302 b 5 et imprimis 303 b 18.

³ 302 b 30 et 304 b 12.

⁴ 307 b 18.

⁵ Mph. XII 3. De Caelo 310 a 20.

Quoniam autem eae qualitates non inveniuntur nisi materiae cuidam insitae, principium elementorum motus in τῷ ἐνύλῳ εἴδει consistere apparet.

II.

De ἐμψύχοις corporibus.

Postquam de eis egimus substantiis, quae ὄψυχοι appellantur, iam de ἐμψύχοις videndum est. Quo in numero sunt plantae et animalia. Quaerendum est igitur, cum animantium¹ essentia et forma sit ἡ ψυχή, utrum ἡ ψυχὴ φύσεως notionē contineatur, an haec sit principium ab illa prorsus diversum. Quae res, quamquam secundum ea, quae priore huius dissertationis parte probavimus, vix iam dubia potest esse, tamen digna videtur, quae diligentius examinetur; praesertim cum iam veteres interpres Aristotelis, qui de hac re egerunt, inter se prorsus dissentiant. Eorum igitur opiniones, antequam, quid nobis videatur, exponamus, accuratius considerandæ sunt. Ex usu autem videatur, cum Simplicius ab Aristotelis sententia non nihil abhorrere videatur, eius potissimum argumenta persequi.

1. Veteres interprētes imprimis Simplicius, quid de ψυχῆς et φύσεως ratione senserit.

Simplicius², postquam ostendit, qua sententia vox φύσεως adhiberetur, instituit docere, quid sit ἡ φύσις et quam in rebus vim habeat ‘τίς ἡ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην φύσις καὶ τίνα ἔχουσα δύναμιν ἐν τοῖς οὖτις’. Quibus de rebus ita argumentatur, ut duo statuenda putet: unum τὴν ψυχὴν φύσιν esse non posse, alterum τὴν φύσιν non esse potentiam aliquid efficiendi, sed esse id,

¹ Animantis voce antiquum loquendi usum sequentes et plantæ et animalia complectimur. Non enim est opus de plantis separatim agere — id quod ne Aristoteles quidem fecit — quia ἡ ψυχὴ θρεπτικὴ et plantarum et animalium principium est. Quidquid autem de ψυχῆς αἰσθητικῆς facultate docebitur, ad animalia sola referendum esse patet.

² Simplicii de φύσει corollarium, quod huc potissimum pertinet, inveneris I. l. p. 285 sqq. verbis incipiens: ‘Ἄλλ’ ἐπειδὴ τὰ περὶ φύσεως εἰρημένα τέλος ἔχειν δοκεῖ κτλ.

quo corpora naturalia ad patiendum sint apta; namque animam esse principium motus in utramque partem (κατὰ τὸ κινεῖν καὶ κατὰ τὸ κινεῖσθαι scilicet) τὴν φύσιν autem esse principium motus non κατὰ τὸ κινεῖν sed κατὰ τὸ κινεῖσθαι atque quietis, non κατὰ τὸ ἡρεμίζειν sed κατὰ τὸ ἡρεμίζεσθαι; ex quibus nemo non videat τὴν ψυχὴν ή φύσεως principiō prorsus esse diversam, quia anima sit ἀρχὴ κινητικὴ et non δυνάμει sed ἐνεργείᾳ.

Itaque φύσεως notionem complectitur hisce¹: ἀλλ’ ὁ Ἐριστοτέλης οὔτε τὴν ὑλην καθ’ ἔαυτὴν ἡξίωσε λέγειν φύσιν οὔτε τὸ εἶδος, ἀλλὰ τὴν ἐπιτηδειότητα τὴν πρὸς τὴν οἰκείαν κίνησιν καὶ μεταβολὴν τῆς ὑλης, ὅταν ἐκ τοῦδε τοῦ εἴδους εἰς τόδε μεταβάλῃ, φύσιν εἶπε.

In quibus equidem Aristotelis sententiam non adgnosco; et vereor, ne Simplicius in se commiserit, cuius rei insimulat Alexandrum scribens²: καὶ εἴπερ ἡ μὲν φύσις ἐν ὑποκειμένῳ ἔστι τῷ σώματι κατὰ τὸν Ἐριστοτέλην οὐ πᾶσα δὲ ψυχὴ ἐν ὑποκειμένῳ (ὅταρ νοῦς χωριστὸς ὡς αὐτὸς ἐν τῇ Περὶ ψυχῆς βιοφῇ) καὶ ὁ Ἀλέξανδρος μὴ περὶ τοῦ ψυχικοῦ νοῦ ἀλλὰ περὶ τοῦ θείου βούλεται ἀκούειν, πάνυ ἀπιθάνως ἐκείνους τοὺς λόγους τῇ ἔαυτοῦ περὶ ψυχῆς δόξῃ συναρμόττει φιλονεικῶν. Namque mirum in modum idem Simplicius verba ‘ἀρχὴ καὶ αἰτία κινήσεως’ interpretans³ διαφέρει δὲ, inquit, τὰ φύσει τῶν μὴ φύσει οὐδὲν ἄλλως ἢ τῷ ἐξ αὐτῶν ἀρχήν ἔχειν κινήσεως καὶ στάσεως. ἀρχὴν δὲ τὴν ὡς ποιητικὴν αἰτίαν λέγει et rursus ὥσπερ δὲ ἔνδοθεν ἐξ ἔαυτῶν κινούμενα φαίνεται τὰ φυσικά, alia multa eiusmodi⁴, quae si cum eis contuleris verbis, quibus φύσεως vim potentiamque describit a nobis supra adlatis, Simplicium sibi constitisse non dixeris⁵.

Sed videamus, quibus argumentis in exponenda sententia sua Simplicius usus sit.

¹ cf. Simplicium 1. 1. p. 289/9.

² 268/27.

³ 264.

⁴ Imprimis conferenda sunt, quae p. 285 de prima propriaque significatione τῆς φύσεως adnotat αἰτίαν eam appellans τὴν κινητικήν.

⁵ Haec verborum repugnantia inde fortasse orta est, quod Simplicius quae sua essent, quae aliena non satis semper indicavit. Cuius de componendi ratione cf. Diels 1. 1. praefat. adnot. 1 p. V. Mera Simpliciana invenies in corollariis, quae de motu, tempore, natura, aliis rebus enarrationi sunt addita.

Quod igitur negat φύσιν esse τὴν ψυχήν, hisce se ostendisse putat¹: ‘πάσα ψυχὴ καὶ ἡ ἐξάτη ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ δργανικοῦ λέγεται παρ’ αὐτῷ, ὥστε φύσιν ἔχοντι σώματι ὑπάρχει ἡ φυτικὴ ψυχὴ ἀλλη δηλονότι ούσα παρὰ τὴν φύσιν’... ‘ἔτι δὲ ἔμψυχα μὲν λέγομεν τὰ ἔχοντα αἰτίαν ἐν ἑαυτοῖς τοῦ τρέφεσθαι καὶ αὔξεσθαι καὶ τεννᾶν ὅμοια, φυσικὰ δὲ καὶ τὰ μὴ τοιαῦτα οίον λίθους καὶ τὰ ἄλλα μέταλλα καὶ τὰ νεκρὰ σώματα καὶ τὰ ἀπλά. ἔτι δὲ πᾶν σώμα φύσιν ἔχει καὶ φυσικόν ἔστιν ὥσπερ καὶ τὸ τῆς κλίνης ξύλον. οὐ πᾶν δὲ σώμα ἔμψυχόν ἔστιν. ὥστε οὐκ ἀν εἴη ψυχὴ ἡ φύσις’.

Tota haec argumentatio in falsa posita est opinione τὴν ψυχὴν a corpore figurato posse separari, ita quidem ut illa per se constans in corpus quoddam tanquam extrinsecus intret.

Quod ne Simplicio supponere videamus, verbis eius testimonio iuvat uti, quibus Aristotelis illa ‘ἐν ὑποκειμένῳ ἡ φύσις ἀεὶ’ explicat. Ea enim verba Alexandrum oppugnans ad τὴν ψυχὴν referri negat, et cur neget, hisce indicat²: τὸ δὲ ἐν ὑποκειμένῳ τῇ φύσει προσεῖναι βούλεται; δηλοῦ δὲ τοῦτο τὸ χωριστὰς ἔχειν τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος ἐνεργείας, ὡς καὶ Ἐριστοτέλης ἔχρήσατο ἐν τῇ Περὶ ψυχῆς, χωριστὴν αὐτὴν τοῦ σώματος καὶ τὴν οὐσίαν ἔχειν ἀποδεικνύει.

Ubinam, quaeaso, ista Stagirita? Et quis est, qui nesciat, quid Aristoteles de animae et corporis, inter sese ratione non dicam senserit sed certis verbis docuerit? Quod ut ex ipsis verbis statim appareat, satis erit haec secundi περὶ ψυχῆς libri verba legisse³: ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ χωριστὴ τοῦ σώματος ἡ μέρη τινὰ αὐτῆς, εἰ μεριστὴ πέφυκεν, οὐκ ἄδηλον.

Simplicius autem, quoniam τὴν φύσιν corporibus insitam esse volt tanquam principium a ψυχῇ diversum, praeter materiam duo statuit animantium principia, quae quo modo se habeant inter se, equidem non video. Velim enim scire, quae sint plantarum vel animalium φυσικά, quae ψυχικὰ ἔργα; namque vidimus etiam elementis δυνάμεις quasdam et ἐνεργείας ab Aristotele attribui.

Quid autem si ea, quae Simplicius esse non volt nisi ψυχικά, ab Aristotele dicuntur φυσικά? Si quidem ἡ ψυχὴ Aristotelis sententia nihil est nisi pars quaedam eiusdem φύσεως,

¹ 286/25.

² 268.

³ 413 a 4.

quae in omnibus rebus naturalibus versetur, ita quidem ut a φύσει ψυχή nisi specie non sit diversa?

Nemo enim Simplicio non concedet aliam esse plantarum aliam elementorum φύσιν. Quo concessu num est, cur φύσιν habendam τὴν ψυχήν omnino negetur?

Si igitur contendit Aristotelem voluisse φύσιν esse id, quo corpora apta essent ad movendum, ψυχήν autem per se causam esse moventem, ei adsentiendum non videtur.

Facile enim est cognitu, quam longe eius ab Aristotelis sententia abhorreat. Namque ut omittam, quod supra vidimus, arte res extrinsecus, φύσει intus moveri, ut non dicam artem ab Aristotele dici naturam imitari vel etiam adiuuare¹, id unum commemoro τὴν φύσιν non semel appellari ‘αἰτίαν κινητικήν’. Haec autem causa movens δύναμις dicitur sive facultas movendi vel mutandi, quae rebus naturalibus primo ab initio per se sit insita² quaque facultate res, cui inhaereat, δυνάμει ad ἐνέργειαν id est e rudi quasi atque incondita conditione ad perfectionem ac finem ducatur³. Est igitur ea vis et facultas, qua εἴδος materiae infertur et inlatum conformatur atque perficitur. Quae cum ita sint, haud difficile est visu, quam nihil Simplicii cum Aristotelis sententia conveniat.

Sed operaे pretium esse arbitramur eos considerare locos,

¹ Verba, quae huc pertinent, fieri non potest, quin exscribam; inventiuntur autem in secundo Physicorum libro, (199 a 15) ubi legitur: δῶς δὲ ή τέχνη τὰ μὲν ἐπιτελεῖ ή ή φύσις ἀδυνατεῖ ἀπεργάσασθαι, τὰ δὲ μιμεῖται.

² Verba Aristotelis per se sunt dilucida; exstant Mph. IX, 8 λέγω δὲ δυνάμεως οὐ μόνον τῆς ὡριμένης ή λέγεται ἀρχή μεταβλητική ἐν ἄλλῳ ή ἄλλο, ἄλλ' δῶς πάσης ἀρχῆς κινητικῆς ή στατικῆς. καὶ γάρ ή φύσις ἐν ταύτῳ γίγνεται· ἐν ταύτῳ γάρ γένει τῇ δυνάμει· ἀρχή γάρ κινητική, ἄλλ' οὐκ ἐν ἄλλῳ ἄλλ' ἐν αὐτῷ ή αὐτῷ.

³ Spectant huc: καὶ τὸ οὐλοφυές μὲν πρώτα (Empedoclis Agri- gentini scilicet) σπέρμα ήν (199 b 9). Imprimis autem quae leguntur (199 b 15) φύσει γάρ δσα ἀπό τίνος ἐν αὐτοῖς ἀρχῆς συνεχῶς κινούμενα ἀφικνεῖται εἰς τι τέλος.

Cum his locis conferenda sunt, quae de eadem re fusius disseruit Aristoteles in libris, qui sunt de Generat. et Corrupt., ubi (335 b 24) contra eos, qui in una materia causa generandi ponenda censuerant, haec monet: οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οὗτοι οὐκ δρῶσι λέγουσιν. τῆς μὲν γάρ ὅλης τὸ πάσχειν ἐστὶ καὶ τὸ κινεῖσθαι, τὸ δὲ κινεῖν καὶ ποιεῖν ἔτερα δυνάμεως. Ouae facultas (ibid. 34) dicitur κυριωτέρα αἰτία et invenitur in τῷ τί ήν εἶναι καὶ τῇ μορφῇ (ibid. 35) cf. Meteor. IV, 3. 380 a 25.

quibus potissimum nisus τὴν φύσιν causam esse moventem Simplicius negaverit. Quorum alter sic legitur¹: ‘ὅτι μὲν τοίνυν οὐδὲν τούτων αὐτὸν κινεῖ ἑαυτόν, δῆλον. ἀλλὰ κινήσεως ἀρχὴν ἔχει, οὐ τοῦ κινεῖν οὐδὲ τοῦ ποιεῖν, ἀλλὰ τοῦ πάσχειν’. Alterius loci verba sunt haec²: ‘τῶν γὰρ ἀψύχων ἐν οὐθενὶ δρῶμεν ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως’. Quibus locis comparatis Simplicius sic argumentatur³: ‘εἰ οὖν φυσικὰ τὰ τέτταρα στοιχεῖα καὶ μὴ ἔχει ἐν ἑαυτοῖς τὸ ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, τουτέστι τὸ κινοῦν αἴτιον, δῆλον ὅτι οὐχ οὕτως ἀρχὴ κινήσεως λέγεται ἡ φύσις ὡς κινητική, ἀλλ’ ὡς τοῦ κινεῖσθαι ἀρχή’.

Quam nihil, quod hic concluditur, Aristotelis sententiae respondeat, supra satis superque demonstravimus. Itaque vereor, ne Simplicius, quid sibi velint verba, non satis viderit. Namque aliud est ἀρχὴν κινητικὴν ἐν αὐτῷ ἡ αὐτὸν habere, aliud αὐτὸν ὑφ’ ἑαυτοῦ κινεῖσθαι; hoc enim, ut ex ipso Aristotelis loco, e quo ista verba a Simplicio laudata sumpta sunt, satis patet, de eis solum dicitur, quae sua sponte moventur, id est de animalibus (Phys. VIII. 4).

Sed explicandum est, quo intellectu Aristoteles elementa dicat ἀρχὴν κινήσεως habere non τοῦ κινεῖν sed τοῦ πάσχειν. Neque enim verba τοῦ πάσχειν, ut Simplicius censet, in eandem sententiam accipienda sunt atque illa τοῦ κινεῖσθαι. Immo verbo πάσχειν vis atque facultas indicatur aliquod πάθος, aliquem statum sive aliquam comparationem recipiendi. Non enim, ut vidimus, elementa in eodem semper statu versantur, sed et ex sese mutuo fiunt et, cum facta sunt, loco, in quo usque eo erant, relicto in alium locum, nisi quid impedit, per se transeunt. Quae transitio ipsa motus quidam est. Res autem hisce Aristotelis verbis confirmatur: (255^b 6) τὸ γὰρ ψυχρὸν δυνάμει θερμόν, ὅταν δὲ μεταβάλῃ, ἥδη πῦρ, καίει δέ, ἂν μή τι κωλύῃ καὶ ἐμποδίζῃ. δομίως δ’ ἔχει καὶ περὶ τοῦ βαρὺ καὶ κοῦφον· τὸ γὰρ κοῦφον γίνεται ἐκ βαρέος οἰον ἐξ ὑδατος ἀήρ· τοῦτο γὰρ δυνάμει πρῶτον, καὶ ἥδη κοῦφον, καὶ ἐνεργήσει γ’ εὐθύς, ἂν μή τι κωλύῃ. ἐνέργεια δὲ τοῦ κοῦφου τὸ ποῦ εἶναι καὶ ἄνω; ibidem 19: ἐνδέχεται γὰρ ἐμποδίζομενον μὴ ἄνω εἶναι, ἀλλ’ ἔὰν ἀφαιρεθῇ τὸ ἐμποδίζον, ἐνέργει καὶ ἀεὶ ἀνωτέρω γίνεται. —

¹ 355^b 29.

² 284^b 34.

³ Simplic. l. 1. 288.

Tum quaeritur quid sit causae, cur levia graviaque ad sua loca moveantur? Causa autem huius rei in eo invenitur, quod ita generata sunt, ut in aliquo loco versentur: (*ibid.* 15) αἴτιον δ' ὅτι πέφυκέ ποι, καὶ τοῦτ' ἔστι τὸ κούφω καὶ βαρεῖ εἶναι, τὸ μὲν τῷ ἄνω τὸ δὲ τῷ κάτω διοριζένον. Eam autem vim statum aliquem recipiendi, in eum transeundi a principio generanti habent, a quo τὸ εἶναι sive τὴν φύσιν accipiunt cf. 256 ^a 1.

Iam ut ad alium locum a Simplicio laudatum veniam, verba τῶν γὰρ ἀψύχων ἐν οὐθενὶ ὁρῶμεν ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως nisi ex contextu orationis recte vix intelleguntur. Exstant enim eo capite, quo de partibus dimensionibusque corporum sic agitur, ut ex eis motiones initia capere dicantur, fit enim, inquit Aristoteles, ἀπὸ μὲν τοῦ ἄνω ἡ αὔξησις, ἀπὸ δὲ τῶν δεξιῶν ἡ κατὰ τόπον, ἀπὸ δὲ τῶν ἔμπροσθεν ἡ κατὰ τὴν αἰσθησιν. In quibus autem corporibus, ait Aristoteles, sicut in elementis eae partes non inveniantur, eis, unde motus proficiatur, non esse: ‘διὸ οὐκ ἐν ἀπαντί σώματι τὸ ἄνω καὶ κάτω καὶ τὸ δέξιον καὶ ἀριστερὸν καὶ τὸ ἔμπροσθεν καὶ ὅπισθεν ζητητέον, ἀλλ’ ὅσα ἔχει κινήσεως ἀρχὴν ἐν ἑαυτοῖς ἔμψυχα ὄντα’.¹ Verbis igitur ‘ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως’ locus indicatur, unde motus oritur, non causa, qua efficitur; namque vox ἀρχῆς hoc loco ita est intellegenda ut indicet initium progrediendi, non ita, ut sit causa vel principium aliquid efficiendi; quo spectant verba: ἀρχὰς ταύτας λέγω, ὅθεν ἀρχονται πρῶτον αἱ κινήσεις τοῖς ἔχουσιν’.

Quibus patefactis considerare iuvabit, quae in septimo Metaphysicorum libro de ratione rerum nascentium disputantur. Ibi enim cum quaeratur, quidnam causae sit, cur alia et arte et sua sponte fiant sicut sanitas, alia non item, causa eius rei in qualitate materiae² ponitur, prout ita comparata sit, ut per se moveatur aut movendi facultate careat; illa rursus dicitur aut ita esse generata, ut quovis per se moveatur modo, aut ita, ut certo tantum motu se moveat. In posteriore genere quae ducenda sint, nemo non videt. Si tamen quis dubitet, respiciat, quae secuntur verba: ‘ὅσων οὖν τοιαύτη ἡ ὕλη, οἷον οἱ λίθοι, ἀδύνατον ὥδι κινηθῆναι εἰ μὴ ὑπ' ἄλλου, ὥδι μέντοι ναί, καὶ τὸ πῦρ’. Si igitur est motus, quo moveantur elementa non ab alio pulsa, in se habere causam huius motus necesse est.

¹ 284 b 30.

² materiae scilicet quodam modo formatae.

Itaque verbis ὡδὶ μέντοι ναὶ motus indicatur, quo nulla re impediente suo quodque elementum impetu moveatar. Quae cum viderimus, etiam hoc loco confirmatum invenimus, quod supra de vi ac virtute elementorum cognovimus.

Sed mittamus Simplicium, cuius argumenta optime procul dubio refelluntur exponendo, quid Aristoteli de φύσει animantium visum sit

In hac autem re exponenda ea ratione uti iuvabit, ut primum probetur principium, quo animantes moveantur, anima una contineri, tum de animae facultatibus agatur; quibus motus φυσικοὶ efficiantur, denique testimonis evincatur τὴν ψυχὴν ab Aristotele animantium φύσιν appellari.

2. Ipsius Aristotelis de eadem re sententia.

a. De ratione inter animam et corpus intercedenti.

Ut appareat, in qua re principium motus in animantibus Aristotelis sententia positum sit, ordiendum videtur ab eis verbis, quibus Aristoteles, postquam adumbravit, quid ἡ φύσις esset, quae eius sit existendi ratio indicat dicens: ἐν ὑποκειμένῳ ἡ φύσις ἔχει δεῖ: id quod, ut vidimus, de qualitatibus vel formis in materia versantibus dicitur. Earum autem rerum, quae animantia (ζῳψυχα) appellantur, cum qualitas vel forma sit anima, de ratione inter animam et corpus intercedenti videndum est.

Atque corpus, quoad per se cogitatur, non iam animans est nisi δυνάμει¹; id enim esse Aristoteles existimat, quod animanti tanquam materia sit subicetum, ea quidem comparatione utens, qua ad certam vivendi agendique rationem aptum et accommodatum sit. Ea autem vis, quae efficit, ut vivat corpus et agat, anima est; quare corporis ἐνέργεια dicitur atque ἐντελέχεια: facit enim ut corpus per se iners finem consequatur suum.

Quamvis autem omne animans cogites ens compositum ex materia et forma coniunctum, tamen tenendum est eam separationem ab humana arte esse ductam, in qua cum materiae forma extrinsecus accedat, vera est compositio; quidquid autem natura gignitur, inde a primo initio formae propriae in se con-

¹ Conferendum est secundus de anima liber.

tinet conditiones, quibus ad perfectionem ducitur; eae autem non foris materiae inferuntur, sed una cum ea ponuntur, ut corpora naturalia re vera vix composita esse dicas. Quare nec corpus nec animam nisi inter sese relata satis recte definire possis. Namque anima corporis natura efficiente nati, ad vivendum generati, membris propriis instructi vis et vita et moderatrix gubernatrixque Aristotelis sententia habenda est. Quare animae ad corpus ratio ita describitur, ut eo tanquam instrumento uti dicatur.

Ex qua ratione sequitur, ut a corpore anima non magis quam a securi secandi feriendique vis aut ab oculo visus separari possit. Immo animae vis corpori a primo ortu ita est insita, ut anima amissa corpus vivere desinat; in quo ne δύναμις quidem reviviscendi remanebit.

Quae si ita sunt, corpus nihil nisi anima duce et adiutrice nec rursus anima quidquam nisi corporis opera efficere potest. Si igitur corpus in se habere dicitur principium causamque motus quietisve, in se habet animato; quod Aristoteles certissime indicat verbis: ‘οὐ γὰρ τοιούτου (inanimi scilicet, sicut securis) ἀώματος τὸ τὶ ἦν εἶναι καὶ ὁ λόγος ἡ ψυχή, ἀλλὰ φυσικοῦ τοιούτῳ ἔχοντος ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως ἐν ἑαυτῷ’. Quia in re igitur animantium motus quietisve principium positum esse Aristoteles putaverit, ex eis, quae de corporis animaeque ratione disseruimus, satis recte iam suspiceris. Sed id, quod veri simile videtur esse, iam certissimum efficiemus.

b. De animae facultatibus eis maxime, quibus motus φυσικοὶ efficiuntur.

Animantia igitur ab inanimis substantiis eo potissimum differunt, quod vivere dicuntur. Vivendi autem gradus et modi pariter atque animantium formae diversi sunt. Primus enim gradus atque infimus est nutritio, quae plantarum est, secundus sensus, quo utuntur animalia; tertius mens, quae in homine solum invenitur. Praeterea motus, qui est ex loco in locum, et qui una cum sensu existit, plantarum et animalium discrimen continet. Itaque a facultatibus suis ἡ ψυχὴ αἰτίᾳ dicitur θρεπτική, αἰσθητικὴ et κινητικὴ, διανοητικὴ. Quae facultates inter sese ita se habent, ut superior non sit sine inferiore, in qua tanquam in fundamento sit posita. Nec vero inferior eget superiore:

namque bestias intellegendi, plantas et intelligendi et sentiendi facultate carere videmus.

His de rebus postquam in secundo de anima libro fusius disseruit, iam Aristoteles id agit, ut ostendat animam pro facultatum varietate pluribus modis corporis principium esse¹: ἔστι δὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ζῶντος σώματος αἰτία καὶ ἀρχή· ταῦτα δὲ πολλαχῶς λέγεται· δόμοις δ' ἡ ψυχὴ κατὰ τοὺς διωρισμένους τρόπους τρεῖς αἰτία· καὶ γάρ ὅθεν ἡ κίνησις αὐτή, καὶ οὐ ἔνεκα, καὶ ὡς ἡ οὐσία τῶν ἐμψύχων σωμάτων ἡ ψυχὴ αἰτία·

Quibus verbis cum composueris, quae supra de φύσεως vi ac notione cognovimus, statim erit in aperto animam hoc loco ab Aristotele animantium φύσιν esse indicatam. Namque vidi mus et demonstravimus τὴν πρώτην φύσιν καὶ κυρίως λεγομένην naturalium corporum esse essentiam et formam, quippe quae eadem motus et origo et finis sit. Quae vero ad eandem rem probandam ex Physicis libris supra memoravimus, ad verbum congruunt²: ἔρχεται δὲ τὰ τρία εἰς ἐν πολλάκις· τὸ μὲν γάρ τι ἔστι καὶ τὸ οὖ ἔνεκα ἔν εστι, τὸ δ' ὅθεν ἡ κίνησις πρώτων τῷ εἴδει ταύτῳ τούτοις'. Quare de his modis, quibus anima principium corporis esse dicitur, adcuratius videndum est.

Primum igitur anima causa dicitur animantium sicut essentia (οὐσία). Quod ut probetur, ratiocinatione utitur Aristoteles hac: Rerum essentia causa est, qua dicuntur esse, esse animantibus est vivere, vivendi principium anima est: anima igitur animantium essentia.³

Tum anima causa est tanquam finis. Est enim id cuius causa et in cuius usum corpus est atque quidem tale est.

Denique anima illud est unde motus: causa enim est efficiens, a qua motus et eundi et crescendi atque decrescendi et sentiendi profiscitur. Quorum singulorum facultates, quoniam vi generandi et nutriendi (ψυχὴ θρεπτικῆ) ita continentur, ut sine ea esse non possint, haec ante omnia nobis est examinanda⁴: ἡ γάρ θρεπτικὴ ψυχὴ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει, καὶ πρώτη καὶ κοινοτάτη δύναμίς ἔστι ψυχῆς καθ' ἣν ὑπάρχει τὸ ζῆν ἄπαντα· ἡς ἔστιν ἔργα τεννήσαι καὶ τροφῇ χρῆσθαι:

¹ 416^b 7 sqq.

² 198^a 24.

³ Conclusio a nobis addita ab Aristotele ut saepissime omittitur.

⁴ 415^a 23.

Ἡ ψυχὴ igitur θρεπτικὴ prima causa est vivendi; tale autem principium omnibus corporibus inest, quae ex semet ipsis augentur et formantur; unde etiam plantae, quoad crescunt atque decrescunt, vivere dicuntur.

In inquirenda autem crescendi causa ita Aristoteles versatur, ut refutans Empedoclis sententiam, quid sibi videatur, proponat. Empedocles enim crescendi motum anima neglecta ad solam elementorum naturam revocaverat, cum sentiret, plantas, quoad terrenae essent, deorsum radices agere, quoad igneae, sursum ascendere; id quod nullam aliam ob causam fieri aiebat, quam quod naturaliter terra deorsum sursum ignis ferretur. Contra quem Aristoteles primum monendum putat, non omnibus esse idem τὸ ἄνω aut κάτω: namque cum τὰ ὅργανα animantium e muneribus sint iudicanda, ad quae perficienda sint apta, quod animalibus os sit, id plantis esse radices. Tum terram et ignem, quippe quae opposita petant loca, distrahi inter se oportere, nisi sit, quo contineantur. Esse autem talem vim eamque animam, qua accessio et nutritio efficiatur (cf. 415^b 28 sqq. 416^a 9).

Nec magis audiendi sunt, quibus ignis natura per se visa est αἰτία τῆς τροφῆς καὶ τῆς αὐξήσεως, quanquam eis concedendum est omnium elementorum unum esse ignem, qui per se ipsum nutriti et augeri videatur. Verum non nisi *cυνάτιον* est, id est, causa adiuvans, nam prior causa vel causa per se anima est: ‘τὸ δὲ *κυνάτιον* μέν πως ἔστιν, οὐ μὴν ἀπλῶς τε αἴτιον· ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ψυχὴ; quo nihil probabilius: igni enim in augendo nullus est modus, nulla, qua regatur, temperantia, dum, quod consumatur, suppetit: quae vero natura gignuntur corpora, forma atque mensura sunt temperata. Haec temperatio neque voracis ignis neque omnino inertis materiae potest esse: animae igitur tantum vi ac ratione effici potest; ταῦτα δὲ ψυχῆς, ἀλλ' οὐ πυρός, καὶ λόγου μᾶλλον ἡ ὕλης (An. 416^a 17). Itaque videntum est, quonam modo anima vegetans nutriendi et generandi facultate utatur.

Ut solet, sic hac de re quid senserint priores philosophi percenset Aristoteles. Quorum sententiae ita inter se repugnabant, ut in duas partes discederent: Alii contraria contrariis nutriti aiebant, alii similibus similia. Neutra sententia verum attingit. Pugnantia ita componuntur, ut, quoad cruda sint nutriti-

menta, contraria contrariis, quoad concocta, similibus similia nutritantur. Namque apta debent esse alimenta ad rem, quae nutrienda est. Itaque, quia nullae aluntur substantiae nisi viventes, corpora autem, quae vivunt, animata sunt, alimenta corporibus animatis respondeant oportet. Quam ob rem ea eiusmodi oportet esse, ut concoqui possint. Concoquuntur autem calido¹ quod cuivis corpori animato inest, quoque, tanquam nauta remo, anima utitur.

Ultima igitur nutriendi causa est anima, quae quidem cibarem sicut instrumentum ad concoquendum adhibet.

Itaque tria in nutriendo dijudicanda sunt: id quo nutritur sive nutrimenta ipsa, id quod nutritur, id est corpus animatum, id quod nutrit, quae vis et facultas invenitur in anima prima, hoc est in τῇ ψυχῇ θρεπτικῇ.

Nutritione autem efficitur, ut animans augeatur et alatur: augetur quantitas, conservatur (cύζεται) essentia; quamdiu enim aletur, tamdiu animans vivet. Si igitur ἡ ψυχὴ θρεπτικὴ facultas est nutriendi, ea est causa, qua animans augetur et conservatur: a qua generandi facultas non est diversa² (ἐπεὶ δ' ἡ αὐτὴ δύναμις τῆς ψυχῆς θρεπτικὴ καὶ γεννητικὴ); quanquam enim anima non eius animantis, cuius est essentia, principium generans potest esse, 'οὐδὲν γὰρ αὐτὸ ἔαυτὸ γεννᾷ', tamen sui simile generat. Ea enim conditione atque ad eum finem nascuntur animantia, ut sui similia generent. In quo perficiendo ad aeternas et divinas quam proxime accedunt essentias, quas quidem, caduca cum sint ipsa et mortalia, acquare non possunt, tamen φύσει ita sunt comparata ut genere permaneant. Itaque φυσικώτατον, ait Aristoteles, τῶν ἔργων τοῖς Ζῶσιν τὸ ποιῆσαι ἔτερον οἷον αὐτό· Ζῶσιν μὲν Ζῶσιν, φυτὸν δὲ φυτόν, ἵνα τοῦ ἀεὶ καὶ τοῦ θείου μετέχωσιν ἡ δύναται. An. B 4. 415 a 26

Sin autem sui simile generare φυσικώτατον animantium ἔργον esse dicitur, principium, quo generatio fit, φύσιν animantium ab Aristotele haberi necesse est.

¹ De calidi vi et qualitate rationeque cum animae principio vide Neuhaeuser (Aristoteles' Lehre von dem sinnlichen Erkenntnissvermögen u. seinen Organen) p 87 sqq.

² De Gen. animal. 735 a 15: εἴτε γὰρ φυτὸν εἴτε Ζῶσιν, δύοις τοῦτο πάσιν ὑπάρχει τὸ θρεπτικόν· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ γεννητικὸν ὅτερον οἷον αὐτὸ.

c. Testimonia quibus aperte ψυχὴν ab Aristotele φύσιν appellari ostendit.

Ut id, quod probaturi sumus, satis perspiciatur, de generatione nonnulla, quae huc potissimum pertinent, praemonenda videntur.

Animantia igitur plerumque ex semine oriuntur¹ Semen autem generaliter dicas id esse potentia, quod id, cuius est semen, actu est. Est enim ὑποκείμενον, ex quo plantae et animalia primo nascuntur: βούλεται δὲ τοῦτον τὴν φύσιν εἶναι τὸ σπέρμα, ἐξ οὐ τὰ κατὰ φύσιν συνιστάμενα τίνεται πρώτου². Quod quidem ita generatum esse volt Aristoteles, ut vim crescendi in se habeat; quam vim, quoniam in forma animantium positam esse vidimus, semini forma sua δύναμει quidem insita sit oportet: περὶ μὲν οὐν ψυχῆς πῶς ἔχει τὰ κυήματα καὶ ἡ γονὴ καὶ πῶς οὐκ ἔχει διώρισται· δυνάμει μὲν γὰρ ἔχει ἐνεργείᾳ δὲ οὐκ ἔχει³. Unde igitur putamus esse semini hanc crescendi et vivendi facultatem? Quae quoniam ei primo ab initio est insita, a substantia, quae semen generavit, profecta sit necesse est: τὸ μὲν οὖν τὸ σπέρμα λέγειν ἡ ἀφ' οὐ τὸ σπέρμα, οὐθὲν διαφέρει ἡ ἔχει τὴν κίνησιν ἐν ἔσωτῷ ἦν ἐκεῖνο ἐκίνει⁴ — Ex ea autem nulla alia vis aut forma proficisci potest quam, qua ipsa utatur. Itaque statim appareat, cur non ex cuiuslibet semine quaevis fiat substantia, sed animans non nisi ex sui simili dignatur.

Quibus monitis quod re rationibusque satis iam demonstratum esse existimamus, testimoniis confirmare iuvabit.

Exstant enim loci, ubi ἡ ψυχὴ imprimis ἡ θρεπτικὴ animantium aperte φύσις ab Aristotele appelletur, quorum, ne longus sim, duos potissimum adferam. In libris enim, qui sunt 'de Generatione Animalium' postquam ostendit, corpus et singulas eius partes motu formari, qui a mare esset ortus, e ma-

¹ Quae ab Aristotele de generatione animantium sunt exposita ne summatis quidem hoc loco adferri possunt; minime autem est in animo de eis agere substantiis, quae appellantur πηρώματα aut quae τὴν γένεσιν αὐτομάτην ἔχει.

² 724 a 18.

³ 737 a 16.

⁴ 734 b 7.

teria, quae a femina praeberetur (ὕλην μὲν οὖν παρέχει τὸ θῆλυ, τὴν δ' ἀρχὴν τῆς κινήσεως τὸ ἄρρεν) sic pergit¹:

'Quemadmodum, quae arte fiunt, per instrumenta efficiuntur vel potius per eorum motum, qui artis est operatio, ars autem ipsa earum quae efficiuntur rerum forma in alio est, sic anima vegetans sive vis, qua anima praedita est, id agit quo efficitur, ut animans alatur et formetur. Ab ea enim ratione quadam agente motus profiscuntur, quibus calidum et frigidum tanquam instrumenta reguntur. Itaque cum anima plantis et animalibus insita principium sit, quo incrementum efficitur, eadem est, quae ab initio constituit id quod natura fit. Namque eadem est materia, qua animans augetur atque ea, e qua primum constituitur; quamobrem etiam vis, qua animans augetur, eadem est atque illa, qua primum e materia constituitur, quamquam haec quidem maior est. Itaque si ea vis, qua animans augetur, est ἡ ψυχὴ θρεπτικὴ, haec ea quoque est vis, quae generat. Atque haec est unius cuiusque φύσις, quae et plantis et animalibus insita est: 'καὶ τοῦτ' ἔστιν ἡ φύσις ἡ ἐκάστου, ἐνυπάρχουσα καὶ ἐν φυτοῖς καὶ ἐν ζώοις πάσιν'.

Vis igitur et facultas animae vegetantis cum operatione vel motu comparatur, quo artis opera perficiuntur. Sicut instrumenta arte, quae est in artifice, reguntur, ita animantium motus anima et efficiuntur et temperantur (calido et frigido utente tanquam instrumentis). Sed anima, a genitore orta, primo ab initio materiae, quae formatur, est insita: itaque animans constituit, quod quidem a rudibus conditionibus ad suam perfectiōnem dicit. Si igitur, concludit Aristoteles, eadem vi ac facultate animans a seminis vel κυήματος statu promovet ad perfectam formam, si porro haec formandi vis a genitore est orta, ἡ ψυχὴ θρεπτικὴ eadem atque ἡ γεννητικὴ debet esse.

Anima autem vegetans, quoad est δύναμις, καθ' ἣν ὑπάρχει τὸ Ζῆν ἄπαντα, animantium est φύσις.

Alia quidem est plantarum, alia animalium vivendi forma. Sed cum hoc loco ἡ ψυχὴ θρεπτικὴ simpliciter animantium φύσις dicatur, non dubitari potest, quin animalium quoque φύσις intellegatur ergoque sentiēndi etiam et movendi facultas simul comprehendatur.

¹ 740 b 25 sqq.

Namque anima est una, qua vivit animal et sentit et movetur, quamvis facultates sint diversae. Accedit quod animal generatur ab animali eiusdem speciei, a quo animam accipit; quae quoniam sentiendi facultate praedita est, orta esse non potest nisi a principio eadem qualitate instructo.

Sed quid opus est verbis, ubi in promptu sunt testimonia. Aristotelem igitur velim audias sic loquentem: Ἐν μὲν οὖν τοῖς φυτοῖς οὐ κεχώρισται τὸ θῆλυ τοῦ ἄρρενος· ἐν δὲ τοῖς ζῷοις, ἐν οἷς κεχώρισται, προσδεῖται τοῦ θήλεος τὸ ἄρρεν . . . αἰτιον δ' ὅτι διαφέρει τὸ ζῶον τοῦ φυτοῦ αἰτίησει ἀδύνατον δὲ πρόσωπον ἢ χείρα ἢ σάρκα εἶναι ἢ ἄλλο τι μόριον μὴ ἔνούσης αἰτητικῆς ψυχῆς, ἢ ἐνεργείᾳ ἢ δυνάμει, καὶ ἢ πῆρις ἢ ἀπλωσ· ἔσται γὰρ οἷον νεκρὸς ἢ νεκρού μόριον. εἰ οὖν τὸ ἄρρεν ἔστι τὸ τῆς τοιαύτης ποιητικὸν ψυχῆς, ὅπου κεχώρισται τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν, ἀδύνατον τὸ θῆλυ αὐτὸ ἐξ αὐτοῦ τεννᾶν ζῶον¹.

Itaque ἡ ψυχή, quoad est animantium essentia formaque, φύσις putanda est. Id quod cum aliis locis tum in libris, qui sunt, ‘de Partibus Animalium’ certissimis verbis docetur; quae verba eo magis sunt digna, quae memorentur, quod, quae de φύσεως vi ac notione iudicavimus, prorsus confirmant.

Aristoteles enim animalium partes descripturus rationem ac viam constituit, qua in descriptione sit utenda². Quem ad finem ut solet priorum philosophorum rationes percensens obicit aliis, quod de rerum φύσει quaerentes nihil considerent praeter τὴν ύλικὴν ἀρχὴν καὶ τὴν τοιαύτην αἰτίαν, aliis, quod in solo σχήματι et χρώματι rerum videant essentiam. Ipse, quo modo agendum sit, ut, quid sit rerum φύσις appareat, sic indicat³: δῆλον τοίνυν ὅτι οὐκ ὁρθῶς λέγουσιν, καὶ ὅτι λεκτέον ὡς τοιούτον τὸ ζῶον καὶ περὶ ἐκείνου καὶ τί καὶ ποιόν τι, καὶ τῶν μορίων ἔκαστον, ὥσπερ καὶ περὶ τοῦ εἴδους τῆς κλίνης.

Quae autem sit haec essentia vel qualitas ‘τὸ τοιοῦτον, καὶ τί καὶ ποιόν τι’, qua singula constituantur animalia, iam docemur; pergit enim: εἰ δὴ τοῦτο ἔστι ψυχὴ ἢ ψυχῆς μέρος . . . τοῦ φυσικοῦ περὶ ψυχῆς ἀν εἴη λέγειν καὶ εἰδέναι, καὶ εἰ μὴ πάσης, κατ' αὐτὸ τοῦτο, καθ' ὃ τοιοῦτο τὸ ζῶον· καὶ ἔστιν αὕτη (ἡ οὐσία scilicet) καὶ ὡς ἡ κινοῦσα καὶ ὡς τὸ τέλος.

¹ 741 a 5 sqq.

² 640 b 5 sqq.

³ 641 a 14.

Animaes autem partes sive δυνάμεις, in quibus ἡ φύσις posita sit, dicuntur, mente seclusa, facultates vegetandi, sentiendi movendi¹: ἡ οὐκ ἔστι πᾶσα ἡ ψυχὴ κινήσεως ἀρχή, οὐδὲ τὰ μόρια ἄπαντα, ἀλλ' αὐξήσεως μὲν ὅπερ καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς, ἀλλοιώσεως δὲ τὸ αἰσθητικόν, φορᾶς δ' ἔτερόν τι καὶ οὐτὸν νοητικόν· ὑπάρχει γὰρ ἡ φορὰ καὶ ἐν ἑτέροις τῶν ζώων, διάνοια δ' οὐδενί². δῆλον οὖν ὡς οὐ περὶ πάσης ψυχῆς λεκτέον· οὐδὲ γὰρ πᾶσα ψυχὴ φύσις, ἀλλά τι μόριον αὐτῆς ἐν ᾧ καὶ πλείω. Cf. Mph. VI, 1. 1025^b 34 sq.

Quibus verbis num quid addendum est? Minime equidem existimo! Namque illa ‘ἀλλά τι μόριον αὐτῆς ἐν ᾧ καὶ πλείω’ quid sibi velint, ex eis, quae de animae qualitatibus exposuimus, satis patescit.

Si autem quis miretur, cur ὁ νοῦς ab animalium φύσει sit seiungendus, ei adponamus haece³: δῶσων γὰρ ἔστιν ἀρχῶν ἡ ἐνέργεια σωματική, δῆλον ὅτι ταύτας ἀνευ σώματος ἀδύνατον ὑπάρχειν (οἷον βαδίζειν ἀνευ ποδῶν)· ὥστε καὶ θύραθεν ἐπεισεῖναι ἀδύνατον . . . λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισεῖναι καὶ θεῖον εἶναι μόνον· οὐθὲν γὰρ αὐτοῦ ἡ ἐνέργεια κοινονεῖ σωματική ἐνεργείᾳ.

Sunt alia quidem multa, quae hac de re disseri possint; sed eis, quae exposui, sstis mihi videor demonstrasse τὴν ψυχὴν animantium φύσιν ab Aristotele haberi.

Iam igitur ut ea, quae potissimum probavisse mihi videor, partim certe a virorum doctorum sententiis diversa, breviter complectar, ea φύσεως notio, quae vera ac propria ab Aristotele habetur ‘ἡ πρώτη ψύσις καὶ κυρίως λεγομένη’ rerum in natura versantium est forma, nec vero quoad separata per se cogitatur sed quoad materiae insita res singulares constituit, id quod Graece dicitur

τὸ ἔνυλον εἶδος.

¹ 641^b 4.

² cf. Neuhaeuser (Des Aristoteles Lehre von d. sinnl. Erkenntniss-vermögen) cap. I p. 9 sqq.

³ 736^b 22 sqq.

Haec forma cum rebus naturalibus ita sit insita, ut per eam potissimum exstant, esse autem Aristoteli sit agere, omnis forma sive φύσις est vis certa quadam ratione vel certo quodam modo agendi.

Hi agendi modi partim inferiores atque imperfectiores partim perfectiores sunt atque eadem ratione etiam rerum formae sive φύσεις; cum his autem res ipsae diversae sunt inde a formis elementorum usque ad animam hominis et ab ipsis elementis usque ad hominem.

Itaque ἡ ψυχή, in qua hominis vivendi ratio posita est, Aristotelis sententia ea φύσης universae pars habenda est, quae summa perfectione utitur.
